ВОЛИНСЬКИЙ БЛАГОВІСНИК

ВОЛИНСЬКИЙ БЛАГОВІСНИК

Богословсько-історичний науковий журнал
Волинської православної богословської академії
Української Православної Церкви Київського Патріархату

№4

ΕΙΚΩΝ
Луцьк · 2016

УДК 27
ББК 86.372

Видано з благословення митрополита Луцького і Волинського Михаїла (Зінкевича)

Редакційна колегія:

Головний редактор – прот. Володимир Вакін, кандидат богословських наук, доцент, ректор Волинської Православної Богословської Академії.

Заступник головного редактора – свящ. Ярослав Черенюк, к. б. н., доцент.

Відповідальний секретар – Сацик Ігор Каленикович, к. ф. н., доцент.

Члени редакційної колегії: митрополит Михаїл (Зінкевич), д. б. н.; прот. Богдан Гринів, д. б. н.; Стецько В'ячеслав Анатолійович, д. б. н.; Жулинський Микола Григорович, д. ф. н., академік НАН; Кучинко Михайло Михайлович, проф., д. і. н.; Головей Вікторія Юріївна, проф., д. ф. н.; Кучерепа Микола Михайлович, проф., к. і. н.; прот. Василь Лозовицький, к. б. н., доцент; прот. Миколай Цап'юк, к. б. н.

Рекомендовано до друку
вченою радою Волинської православної богословської академії
(протокол №2 від 17.10.2016)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
ВЛ №472-205 Р від 02.07.2013

Статті подано в авторській редакції.
За зміст і достовірність матеріалів відповідальність несуть автори.
Видається з 2013 р.

© Волинська православна богословська академія, 2016
© Автори статей, 2016

Зміст

ВСТУПНЕ СЛОВО 11

БОГОСЛІВ'Я 13

Священик Станіслав Беспалов
Духовність як формуюча складова особистості людини 13

Священик Андрій Хромяк
Важливість і життєва необхідність духовного керівництва для православного християнина на шляху до Царства Небесного 23

БІБЛЕЇСТИКА 31

В'ячеслав Стецько
Прихованість Бога та теорія ігор 31

ЦЕРКОВНА ІСТОРІЯ 43

Юрій Диба
Корсунські «капища» Володимира Святославовича 43

Валентина Петрович, Людмила Стрільчук
Церковні з'їзди на Волині 20-30 рр. XX ст. 77

Оксана Романова
Історичні передумови заснування
Луцького Хрестовоздвиженського братства
як осередку консолідації православ'я
на теренах Західної України 85

Диякон Микола Рубан, Сергій Татаринов
Експропріація церковних цінностей
та ліквідація храмів
на теренах Бахмутського краю в 1920-х рр. 91

Священик Ярослав Черенюк
Спроба церковних реформ
в Російській Православній Церкві
на початку XX ст. 97

Леся Шваб
У пошуках *«доброї старовини»*:
українська суспільно-релігійна думка
поунійної доби 119

ЦЕРКОВНЕ ПРАВО **135**

Протоієрей Володимир Вакін
Соборні діяння дев'яностих років XVI ст.
як орган вищого церковного управління
Київської митрополії 135

ПОСТАТІ **149**

Володимир Борщевич
Участь архієпископа Олексія (Громадського)
у розбудові
Польської Автокефальної Православної Церкви 149

Протоієрей Ігор Скиба
Владика Полікарп (Сікорський)
та українське православ'я на Волині
в період радянської окупації 1939-1941 рр. 167

Диякон Владислав Фульмес
Погляди митрополита Анатолія (Дублянського)
щодо майбутнього
Помісної Української Православної Церкви 177

БІБЛІЙНА АРХЕОЛОГІЯ 185

Михайло Кучинко
Історико-культурний розвиток Святої Землі
в часи царювання Ірода Великого 185

ЦЕРКОВНЕ МИСТЕЦТВО 193

Валентина Маласпіна
До питання «церковного» виконання
богослужбових піснеспівів 193

Ярослав Шабала
Православна сакральна архітектура в контексті
історико-культурної спадщини Волині 201

ФІЛОЛОГІЯ 209

Міла Хоміч
Образ священнослужителя
в духовній спадщині Святих Отців
та в українській художній літературі 209

ЦЕРКВА ТА СУСПІЛЬСТВО 227

Валерій Петрович, Ірина Чарікова
Православний аспект
у соціально-виховній роботі
з дітьми та молоддю в громаді 227

Олеся Тоцька
Обов'язки та права духовних дітей 235

Павло Ямчук
Духовність, релігія та масова культура
в добу постмодерну 243

Архімандрит Сергій (Яровий)
Україна: кроки до гомодиктатури
(аналітичний огляд) 263

НАУКОВІ ПРАЦІ ВИПУСКНИКІВ 287

Ростислав Дідух,
протоієрей Миколай Цап
Діяльність Капеланської служби
Волинської єпархії Київського Патріархату
у сфері медицини 287

Митрополит Антоній (Махота),
протоієрей Василь Лозовицький
Свідчення Священного Писання
про межі (границі) Церкви 295

Малярчук Володимир,
протоієрей Володимир Вакін
Роль Вселенських соборів
в управлінні Православною Церквою 305

Микола Царик,
єпископ Матфей (Шевчук)
Чернечі ордени Католицької Церкви
та їхня діяльність в Україні 315

Протоієрей Іван Боровий,
протоієрей Миколай Цап'юк
Сотеріологія святителя Феофана Затворника
в контексті святоотцівського вчення
про спасіння 327

РЕЗЮМЕ / SUMMARY **339**

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ **347**

Корсунські «капища» Володимира Святославовича

Юрій Диба

У статті розглядається датоване 988 р. літописне свідчення про привезені князем Володимиром Святославовичем із Корсуня до Києва два мідні капища та четвірку мідних коней. Автор заперечує утверджену в науковій літературі думку, що під капищами слід розуміти античні скульптурні зображення. Вивчення цього питання у ширшому контексті дозволило дійти до висновку, що біля київської церкви Богородиці Десятинної Володимир установив дві мідні колони, які мали нагадувати про Яхин та Боаз –мідні стовпи Єрусалимського храму Соломона. Четверо мідних коней слугували алюзією на чотирьох вершників Апокаліпсису, що було актуальним у період очікування кінця Світу наприкінці першого тисячоліття після Р. Х. Автор наводить низку іконографічних та фольклорних доказів на підтвердження думки, що згадані артефакти прикрашали княжий двір у Києві.

Ключові слова: *князь Володимир Святославович, хрещення, Київ, Корсунь, Венеція, мідні капища, колони, мідні коні, Яхин та Боаз.*

Одним із не цілком зрозумілих сучасному читачеві місць утексті «Повісті временних літ» *(далі ПВЛ. – Ю. Д.)* є повідомлення про церковні артефакти та мистецькі цінності, привезені Володимиром Святославовичем до Києва після завершення корсунської військової кампанії 988 року. В Іпатіївському літописі цей текст має такий вигляд:

«Володимеръ же поималъ цсрцю и Мастаса. и попы Корсуньскыя ману сѣтго Климента. и Фиву оучника его. и поимла сьсуды церковныя. иконы на благословенье себе. постави же церковь сѣтго Іоана Предтечю в Корсунѣ на горѣ. иже ссыпаше средѣ града. крадуще прикупу и яже и церкви стоятъ и до сего дни. взяша же ему мѣдяные. в.

капищи. и .д. конѣ идѣдяны иже и нынѣ стоятъ за ст҃ою бц҃ею. ꙗко иже не вѣдуще идѧтсѧ. идоидоряны суща»[1].

У першій частині цього переліку згадано мощі святого Климента та його учня Фіва, а також літургійне начиння та ікони. На особливу увагу заслуговує прикінцева частина цього тексту зі згадкою про привезені до Києва два мідні капища та четверо мідних коней, які в часи літописця стояли за церквою Богородиці Десятинної. У Лаврентіївському списку цей фрагмент є практично тотожним:

«вꙁѧ жа нда // нда ꙗ идѣдѣнѣ [52] **двѣ капищи. и .д. иконѣ идѣдянъі. иже и нъінѣ стоятъ за ст҃ою бц҃ею. ꙗкоже невѣдуще идѧтъ ꙗ идоидоряны суща»**[2].

Він різниться лише тим, що замість чотирьох коней («**.д. конѣ**») тут вказано чотири ікони («**д҃. иконѣ**»).

Згадані в обох списках капища звично вважають мідними античними скульптурами – ідолами. Таке трактування знаходимо вже в пізніших російських компіляторів руських літописів. У Ніконовському літописному зводі, укладеному між 1526 і 1530 рр., до цього переліку додано три мідних леви, а два капища замінено на два боввани: «**и два болвана идѣдяны, и четыре кони идѣдяны, и три львы идѣдяны**»[3]. Автор Тверського літопису (1534) навпаки звузив список, залишивши увньому лише «**четыри кони идѣдяны, иже тогда стояли за святою Богородицею в҃ Кїевѣ**», і додав, що «**нынѣ же того и тадо, ꙗкоже рекохъ, нѣсть отъ многыхъ плѣненїй Татарскыхъ**»[4]. Пропустив звістку про два капища і автор Типографського літопису (1 чверть XVI ст.)[5]. У Львовському літописі (доведеному до 1560 р.) капища згадуються як «**нѣкиꙗ**» (якісь):

[1] Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей *(далі ПСРЛ. – Ю. Д.)*. – М.: Изд-во восточной литературы, 1962. – Т. 2. – Стлб. 101.

[2] Лаврентьевская летопись // ПСРЛ. – Ленинград: Изд-во АН СССР, 1926. – Т. 1, вып. 1: Повесть временных лет. – Стлб. 116.

[3] Летописный сборник, именуемый Патриаршей или Никоновской летописью // ПСРЛ. – Москва: Языки русской культуры, 2000. – Т. 9. – С. 57.

[4] Летописный сборник, именуемый Тверскою летописью // ПСРЛ. – Санктпетербург: В типографии Леонида Демиса, 1863. – Т. 15. – Стлб. 108.

[5] Типографская летопись // ПСРЛ. – Петроград: 2-я Государственная типография, 1921. – Т. 24. – С. 37.

«Кꙁіа же два нѣкаіа капища и четыре кони алѣдіаны, еже и нынѣ стоіатъ за сіатою Богородицею: іако ведꙋщїи алніатъ, алрадлоріаны сꙋтъ»[6].

Вжита московським книжником форма «нѣкаіа» свідчить про не цілком зрозумілу для нього суть цього терміна.

Сумніви та вагання московських літописців є зрозумілими, адже літописна звістка пропри везені в Русь боввани цілком суперечить логіці дій князя у власній столиці після повернення з Корсуня:

«а садлъ приинде Кыевꙋ. и іако приде повелѣ кꙋмиры испровергши. Ѡвы исѣщи. а дрꙋгыа ѡгньви предати Перꙋна же повелѣ привꙋзати къ коневи хвостꙋ. и влещи с горы. по Корнчевꙋ на Рꙋчаи»[7].

Перед російськими книжниками XVI ст. вочевидь постала непроста дилема: навіщо було, руйнуючи місцеві капища, везти ідолів з Криму (навіть античного походження) й демонстративно встановлювати їх поблизу головного новозбудованого храму Києва.

Негативне ставлення до ідолотворення також виразно підкреслено в дискусії Володимира з філософом із сюжету вибору віри. Філософ розповів князю про історію біблійного Аврама/Авраама, який походив з родини творців ідолів (кумирів):

«По седлъ же дыаволъ в волша прелщенніа въвкраже чл҃вкы. и начаша кꙋмиры творити. Ѡви древяныа и алѣдяныа. а дрꙋзіи алороалоряны. ꙁлаты и сребряны. и кланяхꙋтьсяа нилъ. и приноважахꙋ сы҃ны своіа. и дьщери своіа. и ꙁакалахꙋ предъ ними. и бѣ вся ꙁемлаа ѡскврнена. и начальникъ же бяше кꙋмиротворенню. Серꙋхъ. творяше бо кꙋмиры въ имена алерътвыхъ чл҃вкъ. бывшимъ ѡвѣмъ цѣреемъ. дрꙋгымъ храбрымъ. и волъхвомъ. и женамъ прелюбодѣицамъ. се же Серꙋхъ роди Фарꙋ. Фара же роди .г҃. сы҃ны. Аврама и Нахора. и Арана. Фара же творяше кꙋмиры. навыкъ оу ѡца своеі. Авраамъ же пришедъ въ оубл. възрѣвъ на н҃бо. и реі҃ во истинꙋ то есть Бъ. иже створилъ н҃бо и ꙁемлю. а ѡц҃ь алон прельщаеі҃ чл҃вкы. и реі҃ Авраамъ искꙋшю бъ ѡца своеі. и реі҃ ѡчѣ прель-

[6] Львовская летопись // ПСРЛ. – Санкт-Петербург: Типография М. А. Александрова, 1910. – Т. 20, первая половина. – С. 80.

[7] Ипатьевская летопись. – Стлб. 101-102.

ЦЛЕШИ ЧАБКЫ ТВОРЯ КОУМНРЫ ДРЕВЯНЫ. ТО ЕСТЬ БЪ НЖЕ СТВОРНЛЪ НБО И ЗЕМЛЮ. И ПРИНЕЛЪ АВРАМЪ ОГНЬ. ЗАЖЬЖЕ ИДОЛЫ ВЪ ХРАМЕННЫ. ВИДЕВЪ ЖЕ СЕ АРАНЪ БРАТЪ АВРАМОВЪ. РЕВНУЯ ПО ИДОЛЕХЪ. ХОТЕ ОУМЕЧАТИ ИДОЛЪ САМЪ ЗГОРЕ ТУ АРАНЪ. И ОУМРЕ ПРЕД ОЦЕМЪ. ПРЕСТАМЪ БО НЕ ОУМИРАЛЪ СИНЪ ПРЕДЪ ОЦЕМЪ. НО ОЦЕ ПРЕД СИНОМЪ. И ОТ СЕГО НАЧАША ОУМИРАТИ СИНОВЕ ПРЕД ОЦЕМЪ. И ВЪЗЛЮБИ БЪ АВРАМА»[8].

У цій апокрифічній оповіді розкрито тему морального протиріччя між Аврамом і Араном, онуками ідолотворця Серуха. Осягнувши Істину, Аврам підпалив ідолів у храмі й був за це возвишений Господом – отримав нове ім'я Авраам і став родоначальником великого народу («ЯЗЫКЪ ВЕЛИКЪ»).Натомість його брат, ревнитель ідолів Аран, передчасно загинув у вогні. Мораль цієї оповіді аж ніяк не узгоджувалася із діями Володимира, якому приписують привезення ідолів з Корсуня. Незважаючи на це очевидне протиріччя, у російських та українських перекладах тексту ПВЛ закріпилося (не без запозиченої з пізнього Ніконовського зводу підказки) трактування літописного терміну «КАПИЩИ» як ідолів (бовванів).

Трактування двох мідних капищ, привезених Володимиром із Корсуня, творами скульптурної пластики, античними божествами, ідолами характерне, насамперед, для російських перекладних видань «ПВЛ». Зокрема так їх потрактовано в перекладі Дмітрія Ліхачова та Боріса Романова 1950 р.: «*Отправляясь, захватил он и двух медных идолов и четырех медных коней, что и сейчас стоят за церковью святой Богородицы (Десятинной)*»[9]. Це трактування не зазнало змін і в другому, виправленому й доповненому виданні ПВЛ з одноосібним перекладом Д. Ліхачьова 1996 р[10]. Відображене воно й у пізніших виданнях ПВЛ, зокрема – 2003[11] та 2012[12] років. Традиція вважати згадані

[8] Літопис руський / *Переклад з давньорус. Л. Є. Махновця. Відп. ред. О. В. Мишанич.* – Київ: Дніпро, 1989. – С. 54.

[9] Повесть временных лет / *Перевод Д. С. Лихачева и Б. А. Романова. Под ред. В. П. Адриановой-Перетц.* – Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР, 1950. – Ч. I: Текст и перевод. – С. 279.

[10] Повесть временных лет / *Подготовка текста, перевод, статьи и комментарии Д. С. Лихачева. Под ред. В. П. Адриановой-Перетц.* – 2-е изд., испр. и доп. – Санкт-Петербург: Наука, 1996. – С. 189. – (Литературные памятники).

[11] Повесть временных лет. – Москва; Augsburg: Im Werden Verlag, 2003. – С. 36. – (Памятники литературы).

[12] Повесть временных лет / *Пер. с древнерусского Д. С. Лихачева, О. В. Творогова. Коммент. А Г. Боброва, С. Л. Николаева, А. Ю. Чернова при участии А. М. Введенского и Л. В.*

капища ідолами збережена й у перекладі ПВЛ Аполлона Кузьміна 2014 року[13].

За ідолів прийняв корсунські капища й Віктор Близнець: «*Відпливаючи, взяв він і двох мідних ідолів і чотирьох мідних коней, які й досі стоять у Києві за Десятинною церквою і про які нетямущі люди думають, що вони зроблені з мармуру*»[14]. Так само згадані капища потрактовано в українському перекладі Леоніда Махновця: «*Узяли ж вони, ідучи в Русь, двох мідяних ідолів і чотирьох коней мідяних, які й нині стоять за святою Богородицею Десятинною*»[15]. Василь Яременко не уточнив, що за два мідні вироби привіз із Корсуня Володимир Святославович, зберігши в перекладі оригінальний термін «*капища*»: «*взяв він два мідні капища і четверо мідних коней, що і нині стоять за [церквою] святої Богородиці, невігласи думають, що вони мармурові*»[16].

Інформація про мідні вироби, привезені Володимиром із Корсуня, привертала увагу істориків задовго до появи цитованих вище перекладів. Увикладі Васілія Татіщєва згадку про «**двѣ капищи**» не роз'яснено, а чотири інші мідні виробизгідно зі свідченням Лаврентіївського літопису потрактовано як чотири ікони: «**и вдавъ два капища мѣдяныя и четыре иконы мѣдяны, иже и нынѣ стоятъ за святою богородицею**»[17]. Переказуючи оповідь про повернення Володимира з Корсуня Іван Єлаґін згадував «*два истукана, четыре коня и два льва, изваянные из меди, и многие сосуды церковные и иконы с собою взял*»[18]. Античними фігурами вважав спроваджені Володимиром до Києва капища і Ніколай Карамзін. На його думку ці статуї слугували доказом прихильності Володимира до мистецтва:

Войтовича. – Санкт-Петербург: Вита Нова, 2012. – С. 79. – (Фамильная библиотека: Героический зал).

13 Повесть временных лет / *Сост., примеч. и ук. А. Г. Кузьмина, В. В. Фомина. Вступ. ст. и перевод А. Г. Кузьмина. Отв. ред. О. А. Платонов.* – Москва: Институт русской цивилизации, Родная страна, 2014. – С. 138-139.

14 Повість минулих літ літопис / *Переказ В. Близнеця.* – Київ: Веселка, 1982. – С. 74.

15 Літопис руський. – С. 65-66.

16 Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / *Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка.* – Київ: Рад. письменник, 1990. – 558 с. – *[Електронний ресурс]* / Режим доступу: *http://litopys.org.ua/pvlyar/yar.htm*

17 *Татищев В.* История Российская с самых древнейших времен / *Василий Татищев.* – Москва: Напечатано при Имп. Московском Университете, 1773. – Кн. 2. – С. 73-74.

18 *Елагин И.* Опыт повествования о России / *Иван Елагин.* – Москва: В Университетской Типографии, 1803. – С. 420.

«вместо дани взял церковные сосуды, мощи Св. Климента и Фива, ученика его, также два истукана и четырех коней медных, в доказательство любви своей к художествам (сии, может быть, изящные произведения древнего искусства, стояли в Несторово время на площади старого Киева, близ нынешней Андреевской и Десятинной церкви)»[19].

Історик доводив, що слово «*капище*» не могло означати кумирницю чи язичницький храм, а використовувалося в сенсі кумира, боввана[20]. На думку Фрідріха (Федора) Аделунґа слово «*капище*» мало колись інше значення, а в літописному текстіпервісно знаходилося якесь інше слово, що означало предмет, який було зручно переносити[21].

Дослідженню питання «*что разумел летописец под словами: кони и капища*» окрему публікацію присвятив Ніколай Полєвой[22]. Покликаючись на текст Лаврентіївського списку літопису, опублікованого Романом Тимковським, дослідник звернув увагу на наведені ним різночитання в текстах Лаврентіївського та Троїцького літописів[23] та відзначив, що в Троїцькому[24] замість «**конѣ**» було «**иконѣ**». Термін «**иконѣ**», як вказував Н. Полєвой[25], є також і в літописі за Софійським списком[26], а приписка «**иконѣ**» над «**конѣ**» є у Воскресенському літописі[27]. На противагу твердженню Н. Карамзіна Н. Полєвой небезпідставно вважав, що

[19] *Карамзин Н.* История государства Российского / *Николай Карамзин.* – Санкт-Петербург: В типографии Н. Греча: 1818. – Т. 1. – С. 252-253.

[20] *Там же.* – С. 127-128, прим. 413.

[21] *Adelung F.* Die Korssunschen Thüren in der Kathedralkirche zur heiligen Sophia in Nowgorod / *Friedrich Adelung.* – Berlin: Bey Georg Reimer, 1823. – P. 98; *Аделунг Ф.* Корсунские врата, находящиеся в новгородском соборе / *Федор Аделунг.* – Москва: В университетской Типографии, 1834. – С. 106.

[22] *Полевой Н.* О медных капищах и медных конях, упоминаемых в летописце преподоб. Нестора / *Николай Полевой* / / Отечественные записки / Издаваемые Павлом Свиньиным. – Санкт-Петербург: В Типографии В. Павильщикова, 1823. – Ч. 16. – № 42: октябрь. – С. 51-72; № 43: ноябрь. – С. 198-233.

[23] *Там само.* – С. 58.

[24] Летопись Несторова, по древнейшему списку мниха Лаврентия / Издание профессора Тимковского. – Москва: В Университетской Типографии, 1824. – С. 81, прим. 9.

[25] Полевой Н. О медных капищах … . – С. 60, 61.

[26] Российская летопись по списку Софейскому Великаго Новаграда. – Санкт-Петербург: При Императорской Академии Наук, 1795. – Ч. 1. – С 71-80.

[27] Софийский временник или Русская летопись с 862 по 1534 год / Издал Павел Строев. – М.:В Типографии Семена Селивановского, 1820. – Ч. 1: С 862 по 1425 год. – С. 83, прим. 8.

«в это время сами Греки были небольшие знатоки в изящном; они давно уже потеряли вкус художников к древним статуям и языческим изображениям, не уважали Ваяния, и им было очень мало дела до медных болванов. [...] Мы знаем, с какою ревностию новообращенные христиане истребляли все, напоминающее им служение идолам»[28]. Немає жодних підстав, щоб не погодитися з його думкою: «*Не забудем и того, что древняя Греческая Церковь особенно запрещала статуи, удаляя тем всякое упоминание об идолах [...] и за тем ли Владимир сжигает и истребляет их, чтобы снова и подле церкви Св. Богородицы поставить прочных медных коней и болванов»*[29].

Схиляючись до думки, що у літописному протографі було написано «**ніконъ**», а не «**конъ**», Н. Полєвой зосередився на з'ясуванні питання, про які «**капищи**» мовив літописець. Він доводить, що цей термін звично застосовували саме на означаення поганського храму[30]. На доказ дослідник наводить свідчення з «Лексикону» Памви Беринди: «**Капище: Пога́нскаѧ церковъ**»[31]. Полєвой також звертав увагу на те, що в старших літописах часто використовувилися терміни «**кꙋмиръ**» та «**ї́дол**», які, проте, ніколи не називали капищем[32], а в перекладах Біблії церковнослов'янською термін «**капище**» означав божницю, кумирницю, а не кумира[33]. Це зокрема засвідчує наведений фрагмен: «**оружїа ихъ положиша въ капищи бога своего: и главꙋ его потꙗкꙋша въ капищи Догоновъ**» *(I Пар. X. 10)*. Зброю та голову Саула Филистимляни положили не в ідола, а в його храм. Він також не відкидав можливостітого, що аналізована звістка могла бути припискою XIII–XIV ст., запозиченою з візантійських істориків, які описували пограбування

[28] *Полевой Н.* О медных капищах ... . – С. 71.

[29] *Там само.* – С. 72.

[30] *Там само.* – С. 199-202.

[31] Лексикон словенороський Памви Беринди / Памво Беринда; *підгот. тексту, вступ. ст. В. В. Німчук; відп. ред. К. К. Цілуйко.* – Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. – С. 52. – (Пам'ятки української мови XVII ст. Серія наукової літератури). – *[Електронний ресурс]* / Режим доступу: *http://litopys.org.ua/berlex/be54.htm*

[32] *Полевой Н.* О медных капищах ... . – С. 209.

[33] *Там само.* – С. 208.

Константинополя хрестоносцями 1204 р. та вивезення мідних коней і церковних дверей до Венеції[34].

Переглядаючи в Острозькій Біблії ті місця, де вживалося слово «*капище*», Н. Полєвой відзначив, що в грецьких протографах йому відповідало «*στήλη*», тотожне латинському терміну «*cippus*»[35]. Покликаючись на визначення Обена Мілленя[36], російський дослідник охарактеризував «*ціпп*» як невеликий стовп (в оригіналі – колонка / *colonne*), інколи без бази та капітелі, прикрашений надписом про якусь подію, чи спомином про людину[37]. У давнину такі ціппи також позначали відстані на дорогах (*milliaires*). У написах вказували ці відстані та підписували назву дороги. Інколи ціппи позначали межі земель. Ціппи при гробницях часто вшановували у якості жертовників. Їх виконували як з каменю, так і відливали з металу (*рис. 1 а–г*). На підставі аналізу використання ціппів як малих архітектурних форм із присвятними написами, Н. Полєвой прийшов до висновку, що Володимир наказав вмурувати їху стіну новозбудованої в Корсуні церкви Пресвятої Богородиці «*два медные циппа (даже, две медные доски) с надписями!*»[38]. Дослідник допускав, що згадані літописцем капища нагадували пам'ятні дошки, монтовані на стінах пізніших храмів.

Зміст терміна «*капище*» розглядався й у праці В. Власова. Він також звернув увагу на те, що це слово зазвичай перекладається як ідол (статуя). На його думку, ідол та капище є різними поняттями. Капище – споруда чи сакральне явище, яке виконувало для язичника ту ж функцію, що для християнина церква. Але трактування капища різновидом язичницького храмупоставило перед дослідником питання «*откуда у греков-христиан языческие храмы, притом «портативные», пригодные для перевозки, и зачем принявшему христианство Владимиру понадобилось везти их в Киев?*»[39]. На думку В. Власова, таким капищем могли назвати киворій, що влаштовувався над престолом у вівтарній

[34] *Полевой Н.* О медных капищах … . – С. 220, 221.

[35] *Там само.* – С. 227, 228.

[36] *Millin A. L.* Dictionnaire des beaux-arts / *Aubin Louis Millin.* – Paris: Chez Desray, Libraire. T. 1. – P. 271.

[37] *Полевой Н.* О медных капищах … . – С. 228, 229.

[38] *Там само.* – С. 231, 232.

[39] *Власов В.* Капища православных / *В. Власов* // Вокруг света. – Москва, 1958. – № 8 (2575): Август. – С. 28-31. – *[Електронний ресурс]* / Режим доступу: *http://www.vokrugsveta.ru/vs/article/3993/*

а)

в)

в)

в)

Рис.1. Ціппи римської доби

а)

б)

Рис. 2. Киворії княжої доби:
а) бронзова арка киворія зі Вщижа. XII ст.;
б) зображення киворія на Василівських вратах новгородського Софіївського собору. 1336 р. Собор Олександрівського Успенського монастиря. Фрагмент

частині християнського храму, потрактований як видозмінене язичницьке капище – споруду без стін з шатровим дахом на 4–8 стовпах *(рис. 2, а-б).* Відтак автор дійшов до висновку, що два таких мідних киворія Володимир і привіз із Корсуня до Києва.

Андрій Грабар висловив припущення, що привезені Володимиром із Корсуня четверо коней могли бути встановленими перед входом до Десятинної церкви, подібно до того, як двісті років пізніше таке положення отримала четвірка коней, вивезена з Константинополя до Венеції й встановлена на фасаді собору св. Марка *(рис. 3).* Історик

Рис. 3. Четвірка коней з константинопольського Іподрому, встановлена на лоджії собору св. Марка у Венеції

допускав, що в Києві, як і у Венеції, коні вивищувалися над фасадом, як над тріумфальною аркою, а літописний вираз «за ст҃ою ц҃ѣю» означав встановлення скульптур із західного боку, протилежного до вівтаря. Саму ж акцію вивезення фігур із Корсуня потрактовано символічним викраденням, *«потому что квадрига есть символ победы: победитель отбирает ее от побежденногои заставляет служить себе»*[40].

Про призначення мідний коней та місце їх встановлення в Києві висловлювася і Р. Орлов. Дослідник доводив, що постаментом під квадригу слугувало розкопане 1908 р. Вікентієм Хвойкою язичницьке капище. Запряжена четвіркою коней мідна колісниця пов'язувалася як із тріумфом імператора, так і з образом сонячної чи місячної колісниці. Як стверджував Р. Орлов, встановлення на княжому дворі, на місці колишнього капища, квадриги сонячного божества мало на меті усунути суперечності між старою та новою релігією продемонструвати можливість діалогу між традиційною слов'янською та східносередземноморською християнською культурами[41]. За Тетяною Вілкул, прикладом такого діалогу є й аналізоване свідчення ПВЛ, яке являє собою мікрозапозичення і переробку фрагмента давньослов'янського перекладу Хроніки Іоана Малали[42]:

ПВЛ	Хроніка Іоана Малали
вз҃ꙗ же нда ꙗвѣдвнѣ двѣ капищи. и .д. конѣ ꙗвѣдіаны... ꙗко же невѣдоуще ꙗніатъ ꙗ ꙗрадꙗрꙗны соуща	(Ѧвгоуст) поставн тоу капище ꙗрꙗадорꙗно... поставнкъ си на тодъ четверократнницꙗ капище ꙗвѣдіано съ четырьми конн ... ꙗже капища донынѣ достоꙗтъ ... ꙗко же скѣдоущен гл҃хоу... .

[40] *Грабар А. Н.* Светское изобразительное искусство домонгольской Руси и «Слово о полку Игореве» / *А. Н. Грабар* // Труды Отдела древнерусской литературы. – Москва; Ленинград: Издательство АН СССР, 1962. – Вып. XVIII. – С. 252.

[41] *Орлов Р. С.* Про функціональне призначення київського капища / *Р. С. Орлов* // Історія Русі-України (іст.-археолог. збірник). – К.: Інст. археол. НАН України, 1998. – С. 193-208.

[42] *Вилкул Т.* «Капища» из Корсуня князя Владимира / *Татьяна Вилкул* // Ruthenica / НАН України, Інститут історії України. – Київ, 2007. – Т. 6. – С. 343-345.

Продемонстрована алюзія на Хроніку Іоана Малали, на думку Т. Вілкул, дещо підважує достовірність аналізованого свідчення, проте це не означає, що руський книжник його видумав. Вірогідно, що літописець лише пристосував текст Хроніки для опису відомих йому реальних обставин. Слушне зауваження Т. Вілкул доповнює загальну картину, хоч і не розв'язує поставленого питання щодо трактування терміну «капніце».

Таким чином, дотеперішні спроби пояснити суть повідомлення про привезені з Корсуня два мідні «капніца» та четвірку мідних коней не знаходять переконливого обгрунтування. Не наведено жодного вагомого аргументу, який би пояснював необхідність доправлятидо Києва античні статуї, якщо прийняти, що саме такі скульптурні зображеннязгадано під назвою «капніца»[43]. Спроба Н. Карамзіна пояснити перевезення Володимиром античних божеств до Києва «*в доказательство любви своей к художествам*» не витримує критики,адже античні твори мистецтва використовувалися в якості негативної антитези до високого християнськогого мистецтва. Термін «*еллінський*» тривалий час слугував синонімом до «*язичницький*». Ізмаіл Срєзнєвскій навів характерні витяги з Георгія Аматрола, автора популярної на Русі перекладної Хроніки, що викладає світову історію до 842 р.: «Капніца идольскиа искорененн и изверженн быша»; «Пришедъ раскопа нечистыхъ капніць еллиньскихъ»; «Капніца идольскаіа раскопатн»[44]. Аналогічна характеристика притаманна і значно пізнішому тексту Ніконовського літопису:

> «Идеже бѣша Еллиннъскаіа капніца, тадо ныне божественныа церькви»; «Царь жъ великнї кніазь Θедоръ Иванович всеа Русї всскоре посылаетъ в Корелу ... нѣкихъ отъ боіаръ и повелѣваетъ тадо капніца Еллинскаіа разорити и идолы сокрушити»[45].

Як свідчать наведені цитати, термін «капніце» здебільшоговикористовувався на означення язичницького сакрального місця, поган-

[43] Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам / *Составил И. И. Срезневский.* – Санктпетербург: Типография Имп. АН, 1895. – Т. 1 (А–К). – Стлб. 1193; Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.): В 10 т. / *Главн. ред. Р. И. Аванесов.* – Москва: «Русский язык», 1991. – Т. 4 (изживати – молениие). – С. 203.

[44] Материалы … . – Стлб. 1192.

[45] *Там само.*

ського святилища чи язичницького храму, де встановлювалися статуї, що зображали язичницьких божеств (ідоли, боввани)[46]. Пропозиція В. Власова вбачати в корсунських капищах киворії (надпрестольні навіси на колонках) не пояснює, чому літописець у цьому випадку використав термін із виразною язичницькою коннотацією, а не позбавлений цього негативу термін «**сѣнь**», вжитий, для прикладу,у літописному описі церкви Різдва Пресвятої Богородиці в Боголюбому 1175 р., наведеному літописцему переліку мистецьких звершень Андрія Боголюбського:

«**н сѣнь ѕлаатоль оѹкрашена. ѿ вѣрха н до дѣнсиса. н всею добродѣтелью цр҃ковьною исполнена. нѕьлеѹтана всею хытростью**»[47].

Сучасні дослідники незаслужено обходять увагою наукову розвідку Н. Полєвого. Ця призабута праця містить низку слушних зауважень, які дають реальну підставу для розшифрування змісту повідомлення про привезені з Корсуня капища. Слід звернути увагу на спостереження дослідника, що термін «**капище**» слугує замінником грецького *'στήλη'* та латинського *'cippus'*. Цими ціппами є невеликі ритуальні стовпчики/колонки з різноманітними написами. Саме ці написи дали підстави Н. Полєвому, щоб ототожнити корсунські капища із присвятними таблицями. Зрозуміло, що транспортувати до Києва якісь давні таблиці не було жодного сенсу. Відтак дослідник змушений був допустити, що згадані ціппи/капища, виконані у вигляді мідних пам'ятних таблиць, були вмуровані в стіну новозбудованого Корсунського храму Пресвятої Богородиці.

Звертаючи увагу на характерні для ціппів написи, Н. Полєвой обійшов увагою їхню стовпоподібну форму, яка має безпосередній стосунок до язичницької тематики й прямо кореспондується із трактуванням терміну «*капище*» як святилища, місця встановлення язичницьких культових зображень – ідолів/бовванів. Описуючи слов'яно-руські поганські святилища, книжники не задавалися метою описати їхню форму й, вірогідно, не мали уяви про реалії дохристиянського сакрального будівництва. Проте в християнській мистецькій традиції виробилася низка художніх кліше, які використовувалися в

[46] Материалы … . – Стлб. 1192, 1193; Словарь … . – С. 203.
[47] Ипатьевская летопись. – Стлб. 581, 582.

іконописі та ілюструванні рукописів. Такі кліше існували й для зображення язичницьких сакральних об'єктів. До їхнього використання вдавалися, для прикладу, і майстри мініатюр Радзивилівського літопису *(далі РЛ. – Ю. Д.)*.

У РЛ є кілька ілюстрацій, що зображають святилища (капища). Найстарший текст описує клятву князя Олега 907 р. перед ідолом Перуна під час укладання мирної угоди із греками:

> «а Ѡльга водиша и лѹжии его на роту. по Руському закону. клѧшасѧ ѡрѹжьемь своимъ. и Перуномъ бг҃омъ своимъ. и. Волосомъ скотьимъ бг҃омъ. и ѹтвердиша миръ...»[48].

На супровідній мініатюрі РЛ ідол Перуна, якому присягав князь Олег, поміщено на колону *(рис. 4 а)*. Таке розташування божества відповідає звичайній античній практиці встановлювати скульптури на колонах, і подібні малюнки неодноразово зустрічаються на мініатюрах середньовічних рукописів як візантійського, так і латинського походження, де зображають язичницькі святилища різних народів – греків, юдеїв, слов'ян тощо *(рис. 5 а-б)*. Так само, з ідолом Перуна на колоні, мініатюрист проілюстрував літописну звістку 945 р. про клятву князя Ігоря:

> «и наоутрьіа пристрька Игорь сли. и пристде на холмъ иде стояше Перунъ. и поклаша ѡрѹжьіа своіа и щиты. и золото. и ходи Игорь роте. и лѹжи его. и елико поганьіа Русь»[49] *(рис. 4 б)*.

Таким чином, у середньовічному мистецтві колона слугує образним відповідником язичницького сакрального об'єкта, а її зображення є трафаретною ілюстрацією слов'янського терміна «капище». Отже, зображення колони є знаком, що репрезентує сакральний об'єкт (капище). У сучасного читача, що буквально сприймає літописний текст та його ілюстративний ряд, може скластися хибне уявлення, що й слов'янські ідоли могли розташовуватися на колонах.

Констатація факту, що язичницькі капища мініатюристи зображали у вигляді колони, на якій поміщали ідола, дає підстави розкрити суть повідомлення про доставлені з Корсуня до Києва «идѣдоше .к.

[48] *Там само.* – Стлб. 23.
[49] *Там само.* – Стлб. 42.

Рис. 4.«Капища» / Колони зі встановленими на них ідолами в мініатюрах Радзивилівського літопису: а) присяга князя Олега, арк. 16; б) присяга князя Ігоря, арк. 26 зв.

а)

б)

Рис. 5. Зображення ідолів на колонах в середньовічних книжкових мініатюрах
Юрій Диба / Корсунські **«капниця»** *Володимира Святославовича / ВБ №4_2016*

капищи». Ці встановлені Володимиром «**за стою Цею**» капища були двома мідними колонами. Християнська семантика цієї акції відчитується в біблійній згадці про мідні стовпи – Яхин та Боаз, установлені Соломоном перед входом до Єрусалимського храму *(2 Хр: 3-15): «І зробив перед храмом два стовпи, тридцять і п'ять ліктів завдовжки, а маковиці, що на верху його, п'ять ліктів» (рис. 6 а-б).*

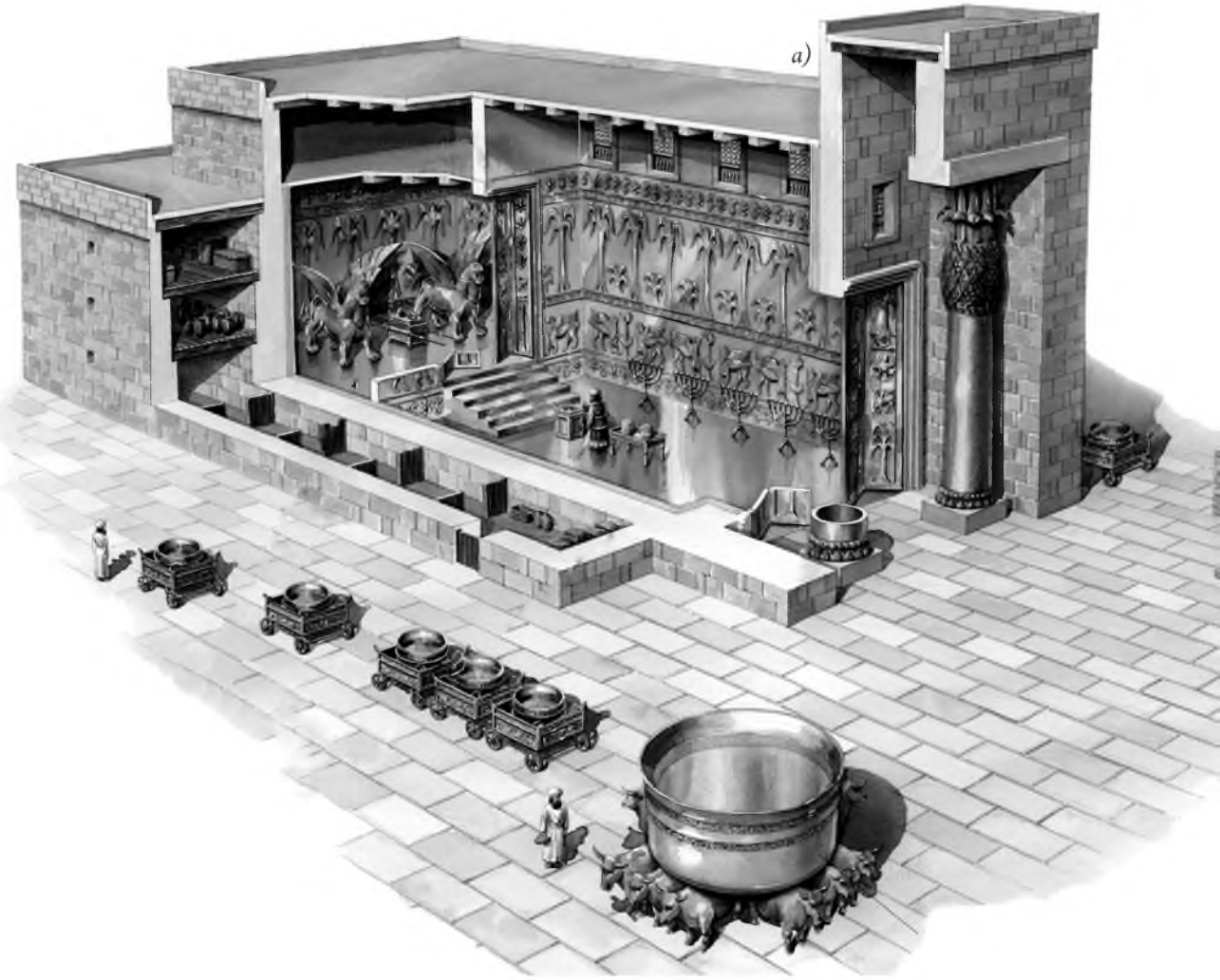

Рис. 6. Стовпи Яхин та Боаз храму Соломона у Єрусалимі: а) Графічна реконструкція храму Соломона; б) будівничий Хірам між стовпами Яхин та Боаз. Вітраж 1900 р. з костелу св. Івана в Честері (Англія)

Hiram
Architect &
Artificer
Boaz
Iachin

У відповідності з цим текстом деякі храми Європи романського та готичного періодівотримали пару колон, які з часом стали популярним художнім символом[50].

Для прикладу, архітектурною алюзією на стовпи Єрусалимського храму вважають дві виті колони, що фланкують головний портал храму Санта-Марія-Маджоре в Тусканії (IX – поч. XIII ст., Лаціо, Італія) *(рис. 7 а)*. Наочним прикладом подібного взорування є також колони, установлені перед порталом храму св. Августина (раніше – св. Леонардо) (XIII ст., Апулія, Італія) *(рис. 7 б)*. Тяглість цієї традиції засвідчують дві колони, розміщені перед Карлскірхе у Відні (1716-1737 рр.).

Не можна оминути увагою і два стовпи, відомі під назвою «Стовпи з Акко», що знаходяться перед південним церемоніальним порталом собору св. Марка у Венеції *(рис. 8 а-б)*. Тривалий час вважалося, що ці стовпи були привезені венеційцями з Акко в Сирії, після перемоги над генуезцями 1258 р. Останнім часом достовірність цього легендарного свідчення переглянули. З'ясувалося, що вони первісно прикрашали церкву св. Полієвкта в Константинополі (524-527 рр.) і були перевезені до Венеції незабаром після четвертого хрестового походу 1204 р. Під час археологічних досліджень цього храму в 1990-х рр. були знайдені капітелі, що відповідають венеційським стовпам[51].

Отже, історичний факт демонстрування у Венеції привезених із Константинополя архітектурно-мистецьких артефактів співпадає з літописним сюжетом про встановлення Володимиром у Києві корсунських реліквій не лише щодо четвірки коней(що вже відзначалося в літературі), але й також стосовно двох колон (у літописі – двох «капищ»). Їхнє розташування «за стою Ц҃ею» нагадує встановлення пари колон при бічному (південному), а не головному порталі собору св. Марка. В обох випадках маємо справу з наслідуванням старозавітного образу храму Соломона в Єрусалимі з колонами Яхин та Боаз, установленими обабіч (перед/при) входу.

[50] *Apple R.* Pillars of the Temple / *Raymond Apple* // The Jewish Bible Quarterly. – Jerusalem, 2014. – Vol. 42, no. 4, October-December. – P. 221-228. – *[Електронний ресурс]* / Режим доступу: *http://jbqnew.jewishbible.org/assets/Uploads/424/jbq_424_applepillars.pdf*

[51] *Barry F.* Disiecta membra Ranieri Zeno, the Imitation of Constantinople, the Spolia Style, and Justice at San Marco / *Fabio Barry* // San Marco, Byzantium, and the Myths of Venice. – Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 2010. – P. 52-55; *Nelson R. S.* The History of Legends and the Legends of History. The Pilastri Acritani in Venice / *Robert S. Nelson* // Ibid. – P. 63-73.

Рис. 7. Архітектурні репліки стовпи єрусалимського храму Яхин та Боаз: а) портал храму Санта-Марія-Маджоре в Тусканії (Лаціо, Італія); б) колони перед порталом храму св. Августина в Андрія (Апулія, Італія)

а)

Рис. 8. «Стовпи з Акко», Венеція, Собор св. Марка (первісно – колони церкви св. Полієвкта в Константинополі)

б)

Рис. 9. Вершники апокаліп рах середньовічних рукописів: Apokalypse», бл. 1000 р.; б)«Bea бл. 970; в) «Beatus

Зважаючи на есхатологічні мотиви, що пронизують текст ПВЛ, зокрема в описі навернення та хрещення Володимира («**жнвѧше Володимеръ въ страсѣ Бжии**»), логічно припустити, що четвірка привезених із Корсуня коней є алюзією на чотирьох вершників апокаліпсису із Одкровення Івана Богослова *(Об'явл. 6: 1-17) (рис. 9 а–в).*

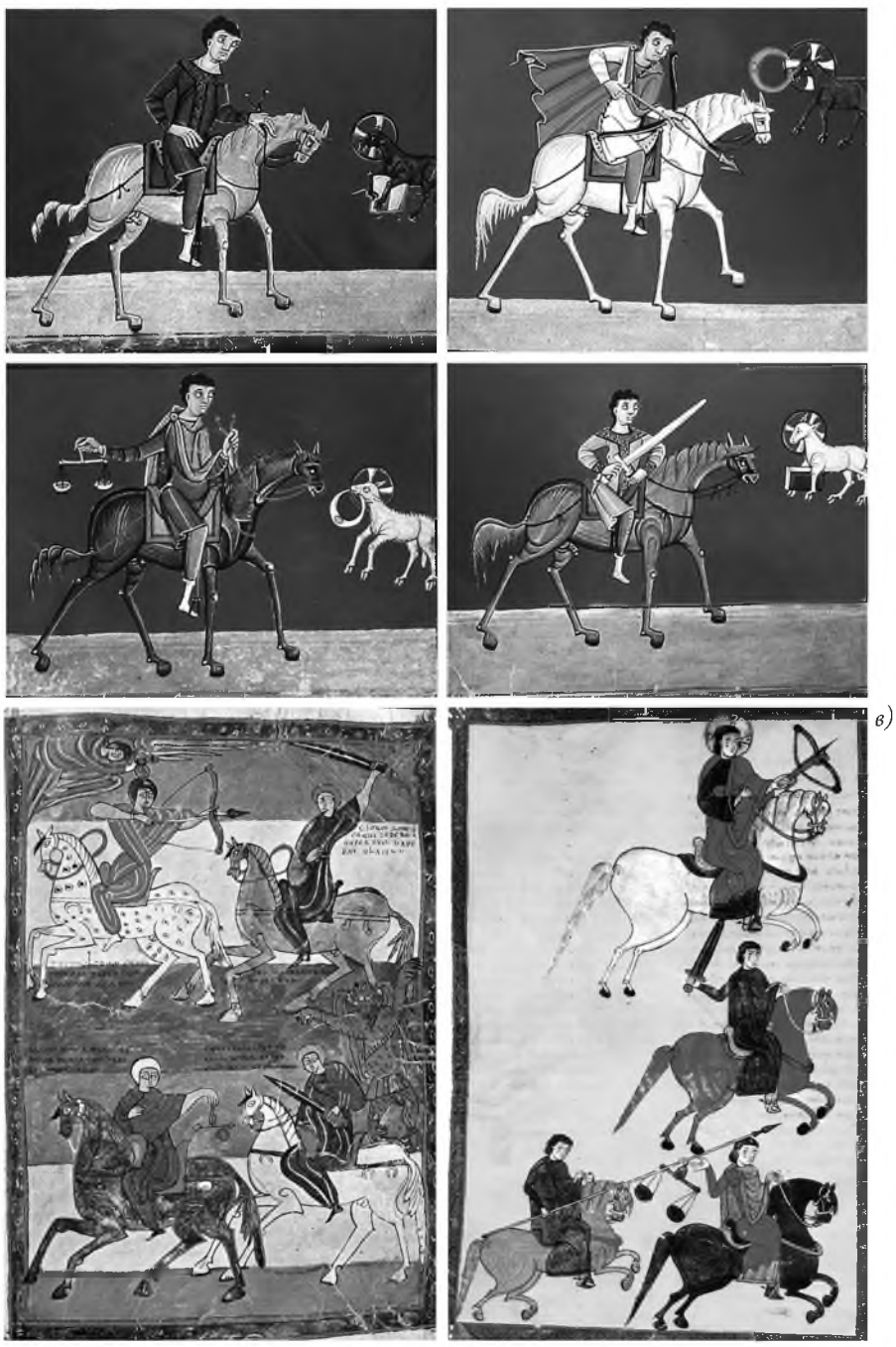

сису в мініатю-
а) «Bamberger
tus Valladolid»,
Osma», 1086 р.

Очікування кінця Світу наприкінці першого тисячоліття були дуже виразними. Саме слова грецького філософа про прийдешнє воскресіння з мертвих, підкріплене демонстрацією «запони» (полотнища) із зображенням Страшного суду, визначили вибір князя Володимира Святославича на користь християнської віри[52].

Отже, четвірка мідних коней та два «*капища*»/колони, привезені до Києва після облоги та захоплення візантійського Корсуня, не мають нічого спільного із толеруванням язичницької традиції в її античній чи слов'яно-руській двовірній формі. Цей засвідчений руським літописом історичний приклад цілком узгоджується із загальноєвропейською середньовічною практикою ілюстрування біблійних ідеологем архітектурно-мистецькими засобами. Найближчим, хоча й на два століття пізнішим, прикладом таких дій є встановлення аналогічних артефактів візантійського походження біля собору св. Марка у Венеції, де вони збереглися й досі.

Літописець переконував своїх читачів, що привезені з Корсуня мистецькі твори в його час ще знаходилися в Києві поблизу церкви Богородиці (Десятинної). Сумніви дослідників щодо достовірності цього факту, як видається, можна розвіяти, принаймні стосовно пари мідних колон, названих руським книжником «капищами». Зображення цих монументальних колон, конструктивно не пов'язаних з якоюсь спорудою, кількаразово зустрічається в мініатюрах Радзивилівського літопису *(рис. 10 а–б).*

Згадані колони здебільшого зображалися посередині поля мініатюри *(рис. 10 а, в-г)*, і розділяли її на дві рівні частини. Ліворуч від колони розташовувалася група, що ілюструвала прийом при дворі київського князя. Князь сидів на троні та приймав грамоти або дискутував із присутніми. Праворуч від колони мініатюрист відтворював кінну групу, що покидає княжу резиденцію. Таким чином колона відділяла територію двору, маркуючи його межу. Це спостереження мініатюриста доволі влучно відображає топографічні реалії Києва княжої доби. Позаду церкви Богородиці Десятинної *(«за святою Богородицею»)*, розташовувався «*двір теремний*» княгині Ольги, і розпочинався Андріївський узвіз, що сполучав «Гору» з Подолом. Тут, очевидно, знаходилися й ворота до княжого двору в Городі Володимира.

[52] Карпов А. Ю. Об эсхатологических ожиданиях в Киевской Руси в конце XI – начале XII века / Алексей Карпов // Отечественная история. – Москва: Наука, 2002. – № 2. – С. 3-15.

Рис. 10. Зображення окремих колон у мініатюрах Радзивилівського літопису: а) арк. 27; б) арк. 199 зв.; в) арк. 201 зв.; г) арк. 202

а)

б)

в)

г)

До того ж, існує ще одне важливе підтвердження, здатне підтримати припущення про розташування привезених з Корсуня колон за воротами, з внутрішнього боку двору. Вірогідно, що згадку про «золоті» стовпи за воротами двору донесли до нас архаїчні українські колядки. Фольклорна згадка про ці стовпи прямо кореспондується з літописним повідомленням про встановлення двох мідних «*капищ*»/ колон «за ст҃ою ц҃ею»:

Що у нашого пан-отця широкії ворота,
За тими воротами стоять стовпи золотії.
Сам хозяїн ходить, як місяць ісходить;
Єго жена ходе, як сонечко сходе;
Єго діти ходять, як зірочки сходять[53].

Чи такий варіант:

Що й у нашого пан-отця
Золотії ворітця,
А за тими ворітьми
Стоять стовпи золоті.
А за тими стовпами
Стоять столи заслані.
А за тими столами
Сидить батько з синами.
Сидить батько з синами
Пише листи перами[54]

Колони князівського двору стали також символом урбанізованого міського простору. На двох мініатюрах Радзивилівського літопису їх потрактовано як характерну деталь символічного образу міста (города), зображеного у вигляді вежі *(рис. 11 а, б)*.

Окрім того, у Радзивилівському літописі є ще одне зображення колони, у якому вона відіграє роль межового стовпа між землями *(рис. 12)*. З обох боків кордону сурмлять трубачі. Саму межу змальовано у вигляді звивистогорічкового потоку та ламаної лінії стіни, яка,

[53] Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія НТШ. – Львів: З друкарні НТШ, 1914. – Т. 35: Колядки і щедрівки / Зібрав Володимир Гнатюк. – Т. 1. – С. 117.
[54] Там само.

а)

б)

Рис. 11. Колони в межах города в мініатюрах Радзивилівського літопису: а) арк. 161 зв.; б) арк. 168

Рис. 12. Колона, як межовий стовп у мініатюрі Радзивилівського літопису

Рис. 13. Фрагменти ікон Страшного суду із сюжетом «Милостивий блудник»: а) Новгород, Третя чверть XV ст. Третяковська галерея; б) Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл., остання чверть XV ст. Національний музей у Львові

вірогідно, символізує дерев'яно-земляні конструкції прикордонних валів. Таке трактування колони нагадує провідзначену вищеаналогічну практику використання античних ціппів, назва яких у слов'янських перекладах Біблії перекладалася як «**капніце**».

На завершення варто також акцетувати увагу на зв'язку символіки колони з дуже особистісним процесом перетворення Володимира з переконаного язичника, грішника та блудника («**бѣ же Володимиръ побѣженъ похотью женьскою [...] и бѣ не сытъ блуда**»[55]) у володаря-християнина. В іконах Страшного суду є сюжет, відомий під назвою «Милостивий блудник», у якому цього персонажа змальовано прив'язаним до стовпа/колони *(рис. 13 а, б)*. В його основі лежить «**Слово о нѣкоемъ блудницѣ, иже милостыню творя, а блуда не остася**», поміщене в Синаксарі (Пролозі) під 12 серпням.

У «Слові» розповідається, що в часи імператора Льва Ісавра (1 пол. VIII ст.) у Константинополі жив багатий чоловік, який хоча й був милосердним та роздавав щедру милостиню, проте до старості перебував у гріху блуду. Після його смерті патріарх Герман з єпископами почали міркувати про його посмертну долю й сперечатися, чи дасть йому Господь спасіння. Патріарх наказав молитися про нього в усіх храмах і монастирях з проханням відкрити його посмертну долю. Участь блудника була відкрита якомусь схимнику, який і розповів про своє видіння: «**Междоу же блаженнаго рая и страшнаго пламене оуздершїи дроужь показанъ стонаше и зѣлѣ стонаше и часто к раеви взираше, и горко рыдаше**»[56]. На плач блудника з'явився ангел й пояснив йому, що завдяки милостині він був позбавлений пекельних мук, проте не залишив перелюбу, через що був позбавлений райських блаженств.

Розташована між раєм та пеклом колона, до якої був прив'язаний милостивий блудник, слугує нагадуванням про дуалізм людської природи, проявлений у ваганнях душі між добром та злом. В особі Володимира добро, зрештою, переважило. У контексті аналізу духовної трансформації майбутнього хрестителя Русі необхідно нагадати ще одне важливе символічне значення колони, сформульоване в Одкровенні Івана Богослова *(Об'явл. 3: 12)*:

[55] Ипатьевская летопись. – Стлб. 67.

[56] Слово о некоем блуднице иже милостыню творя, а блуда не остася. – *[Електронний ресурс]* / Режим доступу: *http://sobornik.ru/text/prolog/prolog06-08/page/prolog08-12.htm*

«Переможного вчиню стовпом у храмі Бога Мого, і він уже не вийде назовні, і напишу на ньому ймення Бога Мого і ймення міста Бога Мого, Нового Єрусалима, що сходить з неба від Бога Мого, і ймення Моє нове».

Цей текст прямо кореспондується із особистою та державною перемогою Володимира над язичництвом іпрактичними заходами зі закладання «города Володимира» та будівництва церкви Богородиці Десятинної.

Приклади символічного трактування колони, проаналізовані в контексті духовної характеристики князя Володимира, доводять, що перевезення з Корсуня до Києва двох мідних «*капищ*» (колон) та четвірки коней не можна вважати звичайною утилітарною акцією, на кшталт захоплення трофеїв після переможної військової кампанії. Не могла вона слугувати й доказом прихильності Володимира до античного мистецтва, чи нагадувати про бажання князя примирити старі й нові релігійні традиції. Ці мистецькі артефакти зримо й однозначно підтверджували приналежність Києва і Русі загалом до християнського світу. Їхнє встановлення поблизу головного храму стольного Києва слід трактувати демонстрацією кардинальних змін, що відбулися на Русі, в основу яких лягла особистісно-духовна трансформація князя Володимира. Колишній язичник та грішник став опорою/колоною руського християнства, тим самим наслідуючи Творця Церкви – Христа, образ якого яскраво передано в духовному вірші Йоаникія Волковича на тему Страстей Христових:

У столпа каменного привязанъ бываетъ,
Бо на собѣ каменю церковъ закладаетъ.
На которомъ фундовне зъґрунту заложенна,
А пречистою кровью его печатлѣнна.
Будетъ до конца вѣку недвижно стояти
И жадныхся вражіихъ штурмов небояти.
Милость то внемъ любая, милость все справует,
За твоє преступленьє чловече крижуетъ[57].

[57] *Возняк М.* Діяльог Йоаникія Волковича з 1631 р. / Михайло Возняк // Записки НТШ. – Львів, 1920. – Т. 129. – С. 57, 58.

Список джерел і літератури:

1. *Аделунг Ф.* Корсунские врата, находящиеся в новгородском соборе / *Федор Аделунг.* – Москва: В университетской Типографии, 1834. – [7], 226 с. 1 таб.
2. *Вилкул Т.* «Капища» из Корсуня князя Владимира / *Татьяна Вилкул* // Ruthenica / Національна Академія Наук України, Інститут історії України. – Київ, 2007. – Т. 6. – С. 343-345.
3. *Власов В.* Капища православных / *В. Власов* // Вокруг света. – Москва, 1958. – № 8 (2575): Август. – С. 28-31.
4. *Возняк М.* Діяльоґ Йоаникія Волковича з 1631 р. / *Михайло Возняк* // Записки НТШ. – Львів, 1920. – Т. 129. – С. 33-79.
5. *Грабар А. Н.* Светское изобразительное искусство домонгольской Руси и «Слово о полку Игореве» / *А. Н. Грабар* // Труды Отдела древнерусской литературы. – Москва; Ленинград: Издательство АН СССР, 1962. – Вып. XVIII. – С. 233-271, 6 рис.
6. *Елагин И.* Опыт повествования о России / *Иван Елагин.* – Москва: В Университетской Типографии, 1803. – LVIX, 471 с.
7. Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія НТШ. – Львів: З друкарні НТШ, 1914. – Т. 35: Колядки і щедрівки / Зібрав Володимир Гнатюк. – Т. 1. – 269 с.
8. Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей *(далі ПСРЛ. – Ю. Д.).* – М.: Изд-во восточной литературы, 1962. – Т. 2. – XVI с., 938 стлб, 87 с., IV с.
9. *Карамзин Н.* История государства Российского / *Николай Карамзин.* – Санкт-Петербург: В типографии Н. Греча: 1818. – Т. 1. – XXXVI, 156 с.
10. *Карпов А. Ю.* Об эсхатологических ожиданиях в Киевской Руси в конце XI – начале XII века / *Алексей Карпов* // Отечественная история. – Москва: Наука, 2002. – № 2. – С. 3-15.
11. Лаврентьевская летопись // ПСРЛ. – Ленинград: Изд-во АН СССР, 1926. – Т. 1, вып. 1: Повестьвременных лет. – VIII с., 286 стлб.
12. Лексикон словенороський Памви Беринди / Памво Беринда; *підгот. тексту, вступ. ст. В. В. Німчук; відп. ред. К. К. Цілуйко.* – Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. – XL, 272 с. – (Пам'ятки української мови XVII ст. Серія наукової літератури).
13. Летописный сборник, именуемый Патриаршей или Никоновской летописью // ПСРЛ. – Москва: Языки русской культуры, 2000. – Т. 9. – XXXII с., 288 с.; Т. 10. – IV с., 244 с.
14. Летописный сборник, именуемый Тверскою летописью // ПСРЛ. – Санкт-Петербург: В типографии Леонида Демиса, 1863. – Т. 15. – VII с., 504 с.
15. Летопись Несторова, по древнейшему списку мниха Лаврентия / Издание профессора Тимковского. – Москва: В Университетской Типографии, 1824. – VIII, 105 с.
16. Літопис руський / *Переклад з давньорус. Л. Є. Махновця. Відп. ред. О. В. Мишанич.* – Київ: Дніпро, 1989. – XVI с., 591 с.
17. Львовская летопись // ПСРЛ. – СПб: Типография М. А. Александрова, 1910. – Т. 20, первая половина: – IV с., 418 с.

18. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам / *Составил И. И. Срезневский.* – Санкт-Петербург: Типография Имп. АН, 1895. – Т. 1 (А–К). – XI с., 1419, 49 стлб.

19. *Орлов Р. С.* Про функціональне призначення київського капища / *Р. С. Орлов* // Історія Русі-України (історико-археологічний збірник). – Київ: Інститут археології НАН України, 1998. – С. 193-208.

20. Повесть временных лет / *Перевод Д. С. Лихачева и Б. А. Романова. Под ред. В. П. Адриановой-Перетц.* – Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР, 1950. – Ч. I: Текст и перевод. – 405 с.

21. Повесть временных лет / *Подготовка текста, перевод, статьи и комментарии Д. С. Лихачева. Под ред. В. П. Адриановой-Перетц.* – 2-е изд., испр. и доп. – Санкт-Петербург: Наука, 1996. – 669 с. – (Литературные памятники).

22. Повесть временных лет. – Москва; Augsburg: Im Werden Verlag, 2003. – 93 с. – (Памятники литературы).

23. Повесть временных лет / *Пер. с древнерусского Д. С. Лихачева, О. В. Творогова. Коммент. А. Г. Боброва, С. Л. Николаева, А. Ю. Чернова при участии А. М. Введенского и Л. В. Войтовича.* – Санкт-Петербург: Вита Нова, 2012. – 512 с.: 186 ил. – (Фамильная библиотека: Героический зал).

24. Повесть временных лет / *Сост., примеч. и ук. А. Г. Кузьмина, В. В. Фомина. Вступ. ст. и перевод А. Г. Кузьмина. Отв. ред. О. А. Платонов.* – Москва: Институт русской цивилизации, Родная страна, 2014. – 544 с.

25. Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / *Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка.* – Київ: Рад. письменник, 1990. – 558 с.

26. Повість минулих літ літопис / *Переказ В. Близнеця.* – К.: Веселка, 1982. – 226 с.

27. *Полевой Н.* О медных капищах и медных конях, упоминаемых в летописце преподоб. Нестора / *Николай Полевой* // Отечественные записки / Издаваемые Павлом Свиньиным. – Санкт-Петербург: В Типографии В. Павильщикова, 1823. – Ч. 16. – № 42: октябрь. – С. 51-72; № 43: ноябрь. – С. 52-72, 198-233.

28. Российская летопись по списку Софейскому Великаго Новаграда. – Санкт-Петербург: При Императорской Академии Наук, 1795. – Ч. 1. – [7], 372 с.

29. Словарь древнерусского языка (XI-XIV вв.): В 10 т. / *Главн. ред. Р. И. Аванесов.* – Москва: «Русский язык», 1991. – Т. 4 (изживати – моленийє). – 559 с.

30. Слово о некоем блуднице иже милостыню творя, а блуда не остася. – *[Електронний ресурс]* / Режим доступу: *http://sobornik.ru/text/prolog/prolog06-08/page/prolog08-12.htm*

31. Софийский временник или Русская летопись с 862 по 1534 год / Издал Павел Строев. – Москва: В Типографии Семена Селивановского, 1820. – Ч. 1: С 862 по 1425 год. – XXVII, : 458 с. 3 ил.

32. *Татищев В.* История Российская с самых древнейших времен / *Василий Татищев.* – Москва: Напечатано при Имп. Московском Университете, 1773. – Кн. 2. – [6 с.], 536 с.

33. Типографская летопись // ПСРЛ. – Петроград: 2-я Государственная типография, 1921. – Т. 24. – [3 с.], 271 с.

34. *Adelung F.* Die Korssunschen Thüren in der Kathedralkirche zur heiligen Sophia in Nowgorod / *Friedrich Adelung.* – Berlin: Bey Georg Reimer, 1823. – 166 s., 8 tab.
35. *Apple R.* Pillars of the Temple / *Raymond Apple* // The Jewish Bible Quarterly. – Jerusalem, 2014. – Vol. 42, no. 4, October-December. – P. 221-228.
36. *Barry F.* Disiecta membra Ranieri Zeno, the Imitation of Constantinople, the Spolia Style, and Justice at San Marco / *Fabio Barry* // San Marco, Byzantium, and the Myths of Venice. – Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 2010. – P. 7-62.
37. *Millin A. L.* Dictionnaire des beaux-arts / *Aubin Louis Millin.* – Paris: Chez Desray, Libraire. – T. 1. – VIII, 819 p.
38. *Nelson R. S.* The History of Legends and the Legends of History. The Pilastri Acritani in Venice / *Robert S. Nelson* // Ibid. – P. 63-90.

ВПБА

Волинська православна богословська академія
Української Православної Церкви Київського Патріархату

Волинський Благовісник: богословсько-історичний науковий журнал Волинської Православної Богословської Академії Української Православної Церкви Київського Патріархату / ред.кол.: *протоієрей Володимир Вакін (голов. ред.)* [та ін.]. – Луцьк: Видавництво Волинської православної богословської академії ЕІКѲN, 2016. – №4. – 352 с.

вул. Градний узвіз 5, м.Луцьк,
Волинська обл., 43025
Тел..: (0332) 723212, (0332)726072
E-mail: info.vpba@gmail.com
Homepage: www.vpba.com

Коректор – Хоміч Міла Максимівна

Формат 70×100 1/16
Гарнітура Арно. Друк офсетний.
Ум.друк.арк. 20,55.
Тираж 500 прим.